

La începutul secolului V, Grecii avură a-și apăra independența lor națională contra unuia din aceste popoare barbare, contra Perșilor.

PERIODULU II.

DE LA RESBELELE MEDICE PENE LA PREPONDERINȚIA LUI PHILIPU
MACEDONEANULU.

I. RESBELELE MEDICE. (Greci & Perși)

Naționalitatea grăcă lățindu-se pene în meșlocul A-siei Mică veni în contact cu statul despotic al Perșilor cu care întră într'o mare luptă națională, cunoscută sub nume de *resbelele medice* (496—449), în cari resbele se disceptară tôte puterile spirituale ale poporului grăcu.

1. Lupta cu Perșii. La începutul secolului V, lumea grăcă se împărția în două părți: statele aristocratice de prin colonii și metropole sub igemonia Spartei, și statele democratice sub conducerea Athenei; cele d'ântei preponderau la sudul Greciei, cele de alu doilea la nordu. Succesele democrației din Athena înfricoșară aristocrația din Grecia nordică și o constrinseră a-și căuta un ajutoru afară din patriă, la Perși. Tocmai în același timp Dariu Hystaspe, regele Persiei se gândia a-și lăți domnia și în Europa. Nenrocita sa expedițiune contra Scythiloru îl îndemnă încă și mai multu a cuceri Grecia. Elu voi a-și apropia aristocrația grăcu nemulțemiți, sperându a-și agiunge scopul mai curându

prin ei: protegea pretutindenea aristocrații, remuneră cu abundență trădătorii greci, primi la sine pe Hippias și introduse tirania în toate coloniile grece de sub stăpânirea sa. Acastă din urmă împrejurare fu cauza pentru carea polițiile grece din Asia Mică, și mai cu seamă Miletul, se resculară (496) sub conducerea lui Histia și Aristagoras, precum contra Perșilor pentru independență de asemenea și contra tiranilor cari-i opresau cu ajutoriul Perșilor. Resculații aveau puține puteri: ei căutară ajutoriul altor state grece. Sparta li refușă, érá Athena se decise a-i ajuta și li trâmise câte-va vase. Inse acestu ajutoriu érá fórte micu pentru ca Miletul să pótă resiste puterilor imense a lui Dariu. Ce e dreptu, la începutu Grecii reușiră a arde politia Sardes; dar cându Perșii reveniră după ántéia lovitură și-și adunară puterile, Athenenii se întórseră acasă, érá Grecii din Asia Mică, bătutu pe uscatu și pe marea, fură nevoiți a se supune, și Miletul fu prefăcutu în ruine. Dariu, iritatu de ajutoriul ce dăduse Athena Grecilor resculați din Asia Mică, și escitatu de Hippias care nu perdusă speranța de a recăpăta autoritatea perdută din Athena, ordonă generalulu seú Mardoniu să invadeze Grecia¹ (492), Astu-feliu se începú lungulu resbelu d'între Greci și Perși, resbelu care glorifică pe cei d'ántei și ucise puterea celor din urmă.

Espedițiunea lui Mardoniu nu reuși: armata sa de pe uscatu perí în luptă cu locuitorii Thraciei și ai Macedo-

¹ Supunénd polițiile Asiei Micé, Perșii nu mai întimpinară nici o pedică pentru a invada în Europa, mai alesu că situațiunea internă a Greciei li favora această întreprindere. Legătura ce unia mai nainte diferitele politii slăbise cu totul, și cele mai însemnate din ele erau în stare de revoluțiune. La Athena legile lui Solon înlocuindú la 622 a. Chr. pe ale lui Dracon dădură puterea în mânele unor aventurier cari și-o disputaú prin intrige și violență. În astu-feliu de circumstări regele Persiei trecu în Europa

(Nota editorului)

niei, érá flota fu nimicitá de furtuní. Acéstá nereușítá nu discujá pe Dariú. Curóndú din ordinulú seú, alți doi generalí (Datis și Artapherne), dusérá în Grecia mai multú de 100,000 de ómeni. Înaintea lorú mergeáú trámișii perși ceréndú de la statele grece páméntú și apă spre semnú de supunere. Multe din statele grece le împlinírá cerința, dar Sparta și Athena refusará, și chiar uciserá trámișii. Armata persá devastá insula Eubea și intrá în Atica. Poporulú athenénú erá entusiasmatú contra barbarilorú, prin reprezentarea tragediei lui Phrynichú *căderea Miletului*; dar neavéndú puteri îndeajunse cerú ajutorulú Spartei. —

Tocmai atunci Spartanií serbaú unú triumfú religiosú și nu puteáú întreprinde vre o expedițiune. Atunci Atheneni se determinará, după consiliulú lui Miltiade, șefulú partidei conservatoriá, a eși în întimpinarea inamicului cu 100,000 de ómeni, și în câmpiele *Marathonului* véđurá numerosá armată a inamicului. După înțelegerea tuturorú generalilorú greci, Miltiade avú comanda supremá pentru ziua de bátaie, și astú-feilú aranjá armata grecá în câtú Perșii, cu totú numerulú lorú celú mare furá bátuți și aruncați pe vase. Atunci Perșii pentru a-și resbuna merserá se atace Athena carea erá neapérată. Inse învingétorii, cu tótá oboséla lorú, merserá rápide în ajutorulú Athenei, așa în câtú Perșii venindú cátrá Athena, véđurá acolo pe înșiși acei soldați cari nu de multú îi bátuserá, și necutezándú a-i ataca se duserá în Asia. Adoua și după acésta venirá și Spartanií; inse acuma erá târđiú, și ei furá numai spectatori la triumfulú bravilorú Aheneni (490).

Tótá Grecia serbá triumfulú Athenei; dar bucuria Athenenilorú fu fără margini: se redicará monumente și se ținurá panegirice în onórea Grecilorú căđuți în câmpulú de bataie, erá celorú vii li se dádurá cunune de lauri și li se compuserá imnuri. Miltiade fu încarcátú

de onoruri, érá statua sa fu pusă désupra arcei de pe forulü publicü din Athena.

Inse câtü de nestatornicü erá poporulü athenénü! Partida progresistelorü inläturată de Miltiade a participa în bataia de la Marathonü, se decise a-și resbuna pentru acéstă inläturare. Miltiade fu trämisü să pedep-sescă insulele grece cari de bună voie se supuseră Per-șilorü, și cândü expedițiunea sa contra insulei Paros nu reuși, elü fu condamnatü la amendă förte mare, pe ca-rea neputänd'o plăti, fu pusü în închisóre unde și muri de plagele primite în câmpulü de bătaie pentru inde-pendința patriei sële.

După mörtea lui Miltiade conservatoriü perdurá în-semnătatea lorü, și tötă autoritatea cădü in mânele a doi dintre progresisti: Themistocle și Aristide. Themis-tocle fu unulü dintre cei mai mari ómenü ai Greciei și ca guvernatorü și ca diplomatü și ca militarü. Athena îi datoresce domnirea mărilorü și basele înălțării fiitóre, érá tötă Grecia—salvarea de cotropire. Aristide, supra numitü celü dreptü, fu unü omü de o mare onestitate și ecitate, dar în capacitate cedá lui Themistocle. Elü organisă finanțele republicei. Themistocle, după ce ter-mină supunerea insulelorü grece, începută încă de Mil-tiade, se decise, pentru a-și indepliní planurile, să in-lätüre de la guvernü pe dreptulü Aristide, care și fu esilatü prin ostracismu. ¹ Esilarea lui Aristide deslegá mânele lui Themistocle; credinciosü convicțiunilorü par-tidei progresiste, elü înduplicá pe Ahenenei a renunța

¹ Ostracismü, cuvëntü grecü care însemnă scoică, pentru că po-porulü ateneanü scriá pe o scoică numele cetățenulü pe care voia a-lü esila, föră nici o formă de procesü și föră a justifica pentru ce. Acestü esilü durá dece ani, și pentru a puté fi pronunțiatü se cereaü 6000 voturi celü puçinü. Ostracismulü fu instituitü de Clisthene la 509 a. Chr. după alungarea Pisistrațilorü, și fu abo-lit la 420 a. Chr.

la venitul minelor de argint din Laurion, în profitul construirii flotei, carea prin stăruințele se le fu pusă în stare a reziste numeroasei flote persane, în timp ce pînă atunci, insula Egina era mai tare pe marea de cîtă Athena.

Temerile lui Themistocle despre o nouă invasiune a Perșilor se realizară în curînd. Chiar Dariu pregătiă o nouă expedițiune în Grecia înse murî. Fiul și succesorul se Xerxe adună, după cum se dice, mai mult de 1,000,000 de armată, și se determină singur în persoană a resbuna înfrîngerea de la Marathon. Natura-i pređicea mari nenorociri: furtuna-i rupse podul de pe Helespont. Atunci mândrul Xerxe ordonă a bate marea cu bețe, aruncă în ea feră, făcū unū nou pod, și în timp de șapte zile și șapte nopți trecū peste elū numerosa sa armată în Europa. O flotă puternică de 1,200 vase de resbelū și 8,000 vase mai mici acompañiă, pe lîngă malurile Macedoniei, mergerea sa. Erolđii perși prevestiră pe Greci de mânia lui Xerxe și cerură pămîntū și apă spre semnū de supunere. Multe state grece se supuseră; înse Sparta și Athena refusară ca și mai înainte cererea Perșilor, cari ocupaseră deja Thessalia, și se pregătiă a strebate în Elada prin strimțoarea Thermopylelorū. Scirea despre acéstă calamitate veni tocmai în timpul serbării jocurilor olimpice. Sparta și Athena uitară rivalitățile de mai înainte, se uniră strinsū între ele și refusară ajutoriulū tiranulū de Syracuse, pentru ca numai ele se fie salvatorii Greciei. Comanda fu dată Spartei, și pentru a cástiga timpulū necesarū spre inarmare, fu trāmisū la strimțoarea Thermopylelorū regele Spartei Leonida, cu 300 de Spartani și o parte din aliați, cu ordinū de a ține aci armata persă pînă cāndū vor fi gata tōte inarmările Grecilorū.

Intre acestea Xerxe se apropia de Thermopyle și, ne putēnd crede că o mână de ómenī se vorū inpotrivī nu-

meroșilorū sei soldați, cerū sabia lui Leonida: „Vină și o ie“ respunse Leonida. „Dar soldații mei, dișe Xerxe, potū întuneca lumina soarelui cu sulețile lorū; ne vomū bate în umbră“ respunse Leonida. Atunci se începū bătăia în care Leonida se ținū o di întreagă cu succesū, pēne cândū unū trădătoriū grecū Efialte, arătā Perșilorū o trecētoare, și astū-feliū Grecii se vedură încungiu-rați din tōte părțile. Leonida vedēndū că nu este scapare, eliberā pe aliați (afară de Thebanī) și se decise mai bine a murī de câtū a cede loculū incredințatū lui de patriā. Sacrificāndū Ńeilorū și petrecēndū pentru cea mai de pe urmă orā cu companioniī sei, elū, dupā sosirea nopții, se aruncā în tabāra persanā în carea făcū unū mare măcelū: miī de inimiți perirā și bătăia se fini tocmai a doua di cândū numai rămāsese nici unū grecū. Grecii eternizarā acēstā luptā eroicā a lui Leonida, rădicēndū la loculū bătăiei unū monumentū cu inscripție:

„Călătoriule, mergi și spune Lacedemonenilorū că noi cei trei sute dācemū aci, supunēndu-ne legilorū patriei. Astū-feliū se deschise lui Xerxe calea în Elada. Cândū veni vestea despre bătăia de la Thermopyle, toți în Athena se înfricoșarā afarā de Themistocle care, profitāndū de sentința oraculului că Athenenii și vorū găsi scāparea dupā murī de lemnū, convinse pe cetățenī a părăsi politia. Cei cari puteau purta arma se suirā pe vase, copii și femeele furā stremuțați în insula din apropiere, erā în Athena remaserā numai bătrānii cari se decisērā a murī lūngā casele, templele și mormintele părinților lorū. Dupā aceea Xerxe boștiurā Atica, intrā în Athena, ucise bătrānii și dādū focū politiei din patru părți. Salvarea patriei depindea acum de flotā care se aflā lūngā Salamina; înse scirea despre arderea Athenei produse așa frică între Greci în câtū Spartaniī voiau a se retrage. Themistocle prevedū pericolulū ce amenințā Grecia, și dupā ce rugāmințele, consiliiele și amenințā-

rile lui nu reușiră a oprî pe Greci, elu alergă la unu șiriclicu: se prifăcu a fi trădătoriu, însciință pe Xerxe despre planulu Greciloru că vreu a se retrage, și-lu consiliă a-i încungiura pentru a finî resbelulu printr'o singură victoriă. Xerxe ilu ascultă și ordonă flotei séle ca să taie calea de retragere a flotei grece. Esilatulu Aristide veni cu acéstă veste în tabăra grécă și ceru voie a muri pentru patriă. Grecii acum de nevoie trebuiră să între în bătaie. Xerxe eră atâtu de siguru de învingere în cătū ordonă a-i înălța unu tronū de pe care să pótă vedé perderea inamiciloru seî; dar se greși, căci Themistocle se purtă așa de bine în cătū bătū definitivu și nimici mai tótă flota persă. Insuși Xerxe fugi în Asia pe o luntre de pescari lăsându în Grecia pe Mardoniu cu 300,00 soldați pentru ca să cucerească Grecia în primăvéra următóre; dar și de astă-dată Perșii nu isbutiră: Mardoniu fu bătutū și ucisū la Platea de spartanulu Pausanias, și de athenénulu Aristide. In aceeași di rămășițele flotei persane fură arse de Greci lūngă capulu Mycale. Independința Greciei fu asigurată, înse resbelulu nu se termină.

2. Înălțarea Athenei. In timpulū resbelorū cu Perșii Atheneniū făcură cele mai mari servicii Greciei, de aceea ei căpătară întăietatea între cele-alte state grece. Cu acéstă întăietate ei datoriau mai cu sémă: 1° lui Themistocle care creă flota, întări Athena cu muri și făcu portulu Pireu; 2° onorabilulu Aristide care merită incredirea și respectulu tuturorū Greciloru péné într'atata în cătū insulele și polițiile maritime, făcendu alianță cu Athena, ilu aleseră de pasitorū banilorū adunați pentru continuarea resbelorū cu Perșii; și in fine, 3° bravulu și marinimosulu Cimon, fiulu lui Miltiade, care continua cu succesū resbelulu cu Perșii, și eliberă de acestia pe Grecii din Asia Mică prin pacea numită cu numele seū.

Spartanii nu puteau privi fără ură gloria Athenenilor și cu atât mai mult că pe cându Themistocle și Aristide căpătau opiniunea generală a Greciei, comandantul lor Pausanias, devenia trădătorul patriei sele. Atăcându pe aliași prin mândria și încungiurând-se cu un lux strein Spartanilor, Pausanias intră în corpondințe secrete cu Xerxe, promițindu-i ajutoru spre a cotorpi Grecia dacă-i va da mâna fiicei sele. Acastă trădare fu descoperită, și de și Pausanias muri de fôme într'unu templu unde căută asilū, totuși trădarea sa dărimă multu creditulū Spartei înaintea celor-alte state grece. Pentru a arăta că nu numai în Sparta suntū trădători, Spartanii, iritați contra lui Themistocle pentru clădirea murilorū Athenei și, profitându de ura ce eră în contră-i din partea conservatorilorū conduși de Cimonū, îl amesticară în căusa lui Pausanias. Nenorocitulū Themistocle condamnatū la esilū, eră în urmă. Ia mórte, și părăsitū de cei mai bunī amici ai seī, fū nevoitū a rătăci mai multu timpū și mai pe urmă a-și găsi asilū la celū mai mare inamicū alū seū. Artaxerxe îlū primī cu mulțemire, ne căutându că singurū dintre Greci făcū celū mai mare rău Perșilorū. Inse cândū Artaxerxe ccrū ca elū se conducă armatele perse contra Greciei, atunci nobilulū Themistocle ne voindū a fi căusătorulū nenorocirii patriei sele, se otrăvi. Curōndū după Themistocle muri și celū-altū reprezentantū alū progresistilorū, dreptulū Aristide, care crescū democrația athenenă dându și clasei a patra a cetățenilorū tôte drepturile politice. Elū fū îngropatū cu spesele fiscului și republica îi inzestră fica.

După mórtea lui Aristide și a lui Themistocle, partida progresistă își perde pentru unū timpū însemnătaea și la loculū înteiū vine capulū partidei conservătoare, Cimon fiulū lui Miltiade, unū militarū totū așa de bravū ca și tată-seū, inse cu nisce principii mai onorabile.

Cimon întrebuiță marea sa avere la înfrumusețarea Athenei cu grădine, la darea de serbări și agiutorii poporului, și prin acestea deveni popular în Athena. Scopul său principal era complectarea ântietății Athenei în Grecia prin definitiva îngiosire a Perșilor, și în același timp ca conservator, se îngrijă multă a abate poporul de la ori ce ură dintre el cu Sparta. Prin victoriile séle contra Perșilor, de la Eurymedon și de la insula Cypru (449) ¹ Atheneni cãpătarã gloriosul nume de eliberatori ai Grecilor din Asia Mică, de sub stãpânirea Perșilor; înse sãdirã urã și mãi mare în inima Spartanilor, și dacã Cimon, ca conservator, n'ar fi ținut așa de mult la Spartani, în câtă odată a fost și alungat din Athena pentru asta, resbelul peloponesiac s'ar fi început cu multă mãi timpuriu. La 415 ca guverator al Athenei deveni Pericle, capul partidei progresiste.

II. FLOAREA VIETEI GRECE SUB IGE-MONIA ATHENEI. TIMPURILE LUI PERICLE.

Viața cea mãi frumósã a Athenei și a Greciei întregă este pusă de istoriã sub numele lui Pericle. Acest om mare de stat întrecu chiar și speranțele cele mãi mari ale lui Themistocle pentru gloria patriei séle.

¹ Resbelele medică avurã consecinți fericite pentru Grecia și mãi cu sémã pentru Athena, cãci Sparta remase totã barbarã pe cum fusese totã-dé-una. Aceste resbele dãdurã nascere acelu minnatu sboru alu artei grece pe care așa de multu o admirã cu dreptu cuvântu posteritatea. Se ñice, și fãrã esagerațiune, cã din acelu timp sculptura grécã sciũ a crea ómeni vii. Arta mecanicã agiunse în celũ mãi înaltũ gradũ de desvoltare la Corinthũ. Cu unũ cuvântu, secululũ lui Pericle care urmã imediatũ, fu timpũ în care spiritulũ grécũ se manifestã prin o frumusețã complectã și prin o mare libertate de cugetare.

Pericle, fiulul lui Xanthippe învingătorul de la Micala, se trăgea din vestita familie a Alcmeoniștilor, care stândă totu-dé-una în capul partidei progresiștilor, aduse mari servicii democrației, contribuind la alungarea Pisistraților, la darea legilor și guvernând republica în timpurile cele mai grele. Natura îndestră pe Pericle cu nisce calități împunătoare poporului: o față frumoasă, o voce plăcută, o elocință încântătoare și un caracter tare, cari calități mai fură dezvoltate încă prin educațiune. Elu fu modelul unui grecu deplinu educat, în care perfecțiunea spiritului se unia cu perfecțiunea corpului. Elu fu celu întâiu dintre ómenii de stată ai Greciei, care semți necesitatea unei seriose educațiuni filosofice pentru fie-care omu, și începù a învăța la faimosul filosofu Anaxagora, care învăță că nu Jouia tunătorul guvernază lumea și ómenii ci rațiunea supremă. O influință fórte mare asupra lui Pericle și asupra societății athenene de atunci, avù femeea lui, Aspasia, femeea cea mai frumoasă, mai cuminte și mai elocință din seculul seú. Casa sa fu centrul modelor a gustului alesu și a civilizațiunii athenene; aci se adunau tóte celebritățile sciinței și ale artei de atunci. Aci, în mijlocul conversațiilor Aspasic cu artiștii, oratorii și filosofii, se dezvoltă necontentit Pericle și imprumutá de la ea acea elocință, cu carea atrágea așa de bine eclesia și pentru carea fu supranumitú olimpicul. Inimiciii lui Pericle, ne-îndrásnindú a-lú atáca directú, acusará ca athei pe Anaxagora și Aspasia cari aveáu mai multă influință asupra lui. Pericle singurú apêrá și a-

Prin tratatul ce terminá aceste resbele oprinduse vasele perse a se areta în marea Egee, flotele Athenei remaseră stápane pe marea Négră și Mediterană, și desfășurará unu comerțiu întinsu pe tóte punctele insemnate ale acestorú mări, dându-i Athenei și supremația politică pe lângă cea intelectuală.

(Nota editorului).

chită pe Aspasia, prin ajutorul elocinței pe cari în parte o împrumutase de la ea.

Pericle întrebuiștă tóte calitățile séle naturale dezvoltate prin educațiune, spre a deveni primul în Athena, pentru a face din ea primul statú în lumea grécă în privirea socială, intelectuală și artistică. Ne ocupându nici o funcțiune înaltă în statú, ne măgulindú poporul ca alți ambițioși ci vorbindu-í adevérulú, Pericle fu, timpú de 16 ani, domnú absolutú alú Athenei, fu monarchulú poporului fórá titlulú de monarchú. De aceea elú se sacrificá cu totulú statului: „Numái pe unú drumú în politie se putea vedé Pericle, díce Plutarchú, pe piață și în adunare:“ invitările la ospete și conversațiunile tumultóse elú le înláturá; în totú timpulú guvernului seú n'a pránđitú la vre unulú din amicii seí; numai odatá a fostú la nunta nepotu-seú și a eșitú înainte de mésá. Numerulú inimicilorú seí erá mare; scriitorii de comedii ílú luaú în risú, ínse elú íși căpátá vócea íntegrului istoricú Thucidide.

Eacă personalitatea lui Pericle: se vedemú ce a făcutú elú pentru statú. Ideile și aspirațiunile séle sunt espuse în discursulú seú ținutú la ínmorméntarea cetățenilorú ce aú căđutú în anulú d'ântéiú alú resbelului peloponesiacú.

Pericle ca progresistú, considerá democrația ca cea mai bună basá a organizării de statú; de aceea elú se síliá a cresce câtú se póte mai multú însémnătatea poporului și eclesiei; márgini puterea judeciará a areopagulú și luá de la elú dreptulú de a casa sentințele eclesiei. Prin acésta Pericle nimicú cea mai de pe urmă instituțiune conservátóre lásándú poporulú liberú a se governa de sine. Dar pentru ca poporulú să se póta singurú governa și să póta participa la tóte lucrările statului, Pericle aflá de necese a-í ínlesní miđlócele de vietuire și a da educațiune fie-cáruí cetățénú. Spre a-

cestu finitu elu: 1° facu salare cetateniloru cari participa in vre o adunare poporara seu judeciara (de la 1—3 oboli, 9—30 bani), seu in militia (de la 4—12 oboli pe di); 2° da cetateniloru saraci bani din o casa deosebita (theoricon) pentru frecventarea theatreloru si a altoru spectacole si serbări publice. Prin aceste mijloce elu escita in fie-care cetatenu interesulu catre lucrările publice, inlatură ivirea proletariloru, gata tutude-una a deveni instrumente pentru revolutinari, si in fine dadu mijloce masei poporului catre desvoltarea intelectuală. Educatiunea cetatenulu athenenu se facea in societate, era nu in scola. Mintea lui se desvolta necontentitu prin asistarea la discutuniile politice si legislative din adunarea poporara unde vorbeau cei mai buni oratori, in numerulu loru si Pericle, si prin ascultarea discutuniloru dintre filosofi cari se faceau in piata. Ochiulu athenenulu se deprindea din copilăria cu frumosulu, pe care elu ilu vedea in monumentele celu incungiura, radicate in cea mai mare parte si mai alesu cele mai frumoase, de Pericle. Astu-feliu fură: Odeonulu, unu edificiu rotundu si captusitu cu scandurile luate de la navele perse, in care se faceau concursurile poetice si musicale; templulu de marmoră alu Minervei de la capulu Sunium care servia de faru plutitoriloru pe marea; Parthenonulu, templulu deitei protectore Athenei, care nu avea rivalu in tota Grecia; in fine Propyleele, celu mai frumosu edificiu in forma de galerie, care servia ca intrare in Acropole. ; Aceste edificii erau infumusefate cu statuile faimosulu sculptoru Phidias si cu tablourile faimosulu pictoru Polygnote. In fine reprezentările dramatice, cari nu aveau de scopu o simpla petrecere ci o edificare insocita cu placerea, complectau educatiunea unu athenenu, chiar si a acelu care n'a avutu mijloce sa invețe din juneța. Pericle isi agiunse scopulu a face din Athena o scola pentru Elada :

În timpulul seǔ viața intelectuală și artistică a Athenei ajunse la culmea sa. Știința ni dădǔ pe Socrate, și Thucidide; poesia pe Sophocle, celǔ mai mare tragicǔ, și pe Aristophan, comiculǔ; arta plastică pe Phidia, și pe Po-lignote. Athena deveni centrulǔ vieței spirituale a tótei Greciei: aci veniaǔ toți aritistiǔ greci după cunune; aci se dá diplome de gloriă; aci veniaǔ în tóte țilele semințiele Eladei. „Politia nóstră, ȕicea unǔ oratorǔ, întrecǔ cu multǔ și în filosofia și în elocința pe toți Grecii, așa în câtǔ discipulii sei deveniră învȕțătorii lorǔ.“

Athena nu eră pentru Greci numai capitala inteliginței și a artelorǔ, darǔ și centrulǔ comerțului și a industriei, fiindǔ că eră dómna mărilorǔ și avea o mulțime de aliați conduși de ea. Comercianții eraǔ atrași de pozițiunea sa favorabilă, de porturile cele frumoșe și de moneda cea bună. Productele cele mai bune de pe mările mării Negre, din Italia și Sicilia, din Cypu, Egiptǔ și Pelopones, se aduceaǔ la Athena. Din parte-le Atheneniǔ trãmiteaǔ în tóte părțile productele lorǔ, mai cu sémă manufacturele (arme, vase, diferite pânzuri, mai cu sémă cele de lână). Fabriccele ocupaǔ multe mâne în Athena. Cetățeniǔ nu se ocupaǔ cu munca considerându-o nedemnă de unǔ omǔ liberǔ, ci se dedaǔ exclusivǔ la lucrările de statǔ și la ocupațiunii estetice. Tótă industria eră în mânele servilorǔ; la fabricce și la câmpǔ lucraǔ sclaviǔ. Din 180,000 de locuitori ai Athenei din timpulǔ lui Pericle, numai 20,000 eraǔ cetățeni cari se ocupaǔ cu lucrările statului, éră cei-alți 160,000. lucraǔ pentru ei. Afară de aceea, acesti 20,000 formândǔ poporulǔ atenénǔ, se consideraǔ ca domni a 15,000,000 de supuși din diferite pământuri supuse și aliate, mai cu sémă din acelǔ timpǔ, când Pericle stremută de la Delos la Athena thesaurulǔ aliațilorǔ. Afară de tóte cheltueele, statulǔ avea în fie-care anǔ unǔ escedințe de 8,000 talanți (cam 44,000,000 lei n.)

Pericle nu cruță tesaurul, mai cu sémă pe celú alú aliaților, întrebuintându-lú la construcțiuni mărețe, la împărțirea de pêne fórá plată cetățenilor în timpú de lipsă, și la salare pentru participarea în vre o adunare poporará. Acestú salariú erá micú, ínse de ajunsú pentru traiulú unui cetățenú athenénú, mai cu sémă în acelea timpuri de efinátate, cândú o familiá de patru persóne putea trái comodú avándú unú venitú anualú de 1,200 lei. Afará de aceea, nici o dare nu cădea asupra cetățenilorú neavuți, ele tóte cădeáu a-asupra celorú avuți cari, pentru a nu fi bânuiți de machinațiunii contra democrației, eráu gata a face ori-ce sacrificii, cunoscute sub nume de *liturgii*.¹ Se înțelege de la sine că, pusú în astú-feliú de condiții, cetățenulú nu voiá să lucre: existența sa erá asigurată de sclavi și statú. Toți cetățenii părăsirá ateliile și lucrulú și se dederá la serviciulú statului în adunări, judecătórii, armată; ei puținú ședeáu acasă, ci-și petreceáu timpulú la spectacule și la lecțiunile filosofilorú și a oratorilorú, urmándú maxima lui Socrate că *dilectarea este companionulú libertății*. Acéstá organizațiune desvoltá fórté repede democrația, eliberată prin Pericle de inspecțiunea areopagului, și totú ea contribuí și la desvoltarea socială, intelectuală și artistică a poporului. Inse catá a dice că, ea asigurá numai presentulú dar nu și venitorulú poporului: ura cătrá industriá și muncă, carea fu cauza principalá a căderii mai a tuturorú popórelorú antice, punea pe cetățeni în independința de guvernú și de masa sclavilorú. Veni timpulú cândú guvernulú nu-í putú nutri, și ei nesciindú alta de câtú a vorbí de politică și a privi la spectacule, își dádurá voturile și brațele aceluia dintre ambițioși care putú

¹ Intreținerea chorului la jocuri și representări, întreținerea luptătorilorú la jocuri, ospătarea filelorú la serbători, echiparea navilorú, &, &

să-i nutrească și să li dé spectacule. Aceste consecințe le cercă chiar Pericle în anii din urmă ai vieței sale.

Desvoltarea cea mare intelectuală din timpul lui Pericle puse începutul unei noue direcțiuni morale a poporului grec; credința poetică în Zevs și ȕei de la Olymp, începù a fi criticată de filosofi, din carea rezultă negarea credințelor poporare de mai 'nainte. Ea se începù înainte încă de Pericle, dar în timpulù seù, și mai cu sémă după d'ensulù, se pronunță vederatù cãderea credinței poporare mithologice. Ceï mai mari propagatori ai acestei noue direcțiuni fură Anaxagora și Socrate, cari voiră a înlocui credința în ȕei de la Olymp prin recunoscerea legii supreme moralo-intelectuale. În contră-li se resculară adeptii credințelorù vechi; mai ântëiù preoții misterilorù eleusine, cari se siliaù a mânținé în poporù credința vechiă prin cerimoniï triumfale și serbãtori, și cari acusaù pe Pericle, Anaxagora și Aspasia de atheismù; alù doilea, comiciï (Aristophan), cari ridiculisaù pe scenă pe noii filosofi. Adeptii nouei învêțaturï erau mai cu sémă tenerii ce-și cãpãtaseră educațiunea în salónele lui Pericle și ale Aspasiiei. Intre ei se aflaù și de aciea cari, în nimicirea credinței și a moralității vechi, aflară miȕloculù a se elibera de ori-ce lege morală și a lucra după propriulù capriciù. Acești din urmă aduseră mari calamități asupra statului, predominândù poporulù afamatù după Pericle, în timpurile cele mai grele ale republicei.

Pericle se încercă a susținé ântãietatea Athenei și prin alte miȕlócë: fundă noue colonii, domoli prin arme rescóla cetãțilorù aliante, și întroduse în ele, după putință, democrația. Elù considera cu neputință respândirea civilizațiunii și a ântëietății Athenei fórá respândirea democrației. În fine Pericle formă planulù de a mai întruní încă odată tóte puterile Greciei sub conducerea Athenei, și chieamá la congresù în Athena pe toți Gre-

cii din Asia și Europa, înse fără succes. Poporul visă acumă cucerirea Siciliei, a Carthaginei, și a Egyptului. Inse aceste visuri nu se împliniră, pentru că încă în timpul lui Pericle se începă o luptă, carea dispărți totă Grecia în două tabere contrare, și carea nimici independința grécă.

Athens & Sparta III. RESBELULU PELOPONESIACU.

Resbelulü dintre Athena și Sparta, adică dintre Ionienii și Dorienii pentru igemoniă în Grecia, se numesce *resbelulü peloponesiacü*.

(Igemonia ființă în Grecia încă din timpurile anteistorice: Agamemnon fu celü ântëiü igemonü alü principilorü greci adunați la Troia. In aceeași condițiune se puseră statele grece sub Sparta în timpulü espedițiunii lui Xerxe. Privilegiile statului ce avea igemonia erau comanda în resbelü, președința în adunările comune și loculü de onóre în rîndurile armatei aliate. Igemonia luâ înse cu totulü altü caracterü după resbelele medice, cândü ea cădütü în mânele Athenenilorü. Ómenii mari de statü atheneni vedeau în ea mijloculü de a face din Athena dómna Greciei: numiau pe aliați supuși, disposau de tesaurulü lorü pentru necesitățile locale ale Athenei, introduceau cu forța și prin intrige democrația în statele aliate, domoliau și pedepsiau aspru pe resculații dintre aliați, vënau fie-care ocașiune pentru a-și face noi aliați și țintiau vederatü la domnirea asupra Greciei întregë. Acëstă nouă idee despre igemoniă, Athenenii o susțineau prin o flotă puternică.

Sparta, vechiă rivală a Athenei, a căreia constituțiune eră basată pe nisce principii contrare celei Athenene, pe aristocrația, disciplină și legământulü de instituțiune

nile vechi grece, ținea la anticitatea grăcă. Incă mai nainte de resbelele medice, ea insistă a nimici democrația în Athena și a restatorniciei tiranii; ăra în timpulă acestorū resbele împedcă fortificarea Athenei cu murī și causă esilarea lui Themistocle. Atheneniī îi respunseră cu aceeași ură, și numai politica filo-laconului Cimon împedcă ostilitățile. In timpulū lui Pericle, cândū Athena tindea la domnirea asupra Greciei și se încercă a introduce pretotindenea democrația, Sparta chiemă sub stindardulū seū pe toți Grecii spre apărarea vechei independințe grece, amenințată de inovatoriī atheneni. La chiemarea ei respunseră locuitoriī Peloponesului și statele dorice din Grecia de miđlocū; în partea athenei remase populațiunea ioniană, adecă insulele și polițiile maritime. Astū-feliū tótă Grecia se împărți în douē tabere inimice, asceptândū semnalulū pentru începerea resbelului. Semnalulū ilū dădură locuitoriī Corinthului și ai insulei Corcyra, cari se certaū pentru mica poliția Epidamnulū. Corcyrieniī, cari aparțineau la liga dorică, cerură ajutoriulū Athenei, care-ī primī în liga ionică. Atunci Spartaniī trāmiseră în Athena o ambasadă, cerëndū ca Atheneniī să renunțe la alianța cu Corcyrieniī și la domnirea asupra cătorva alte poliții, să alunge pe toți membriī familiei Alcmeoniđilorū și în numerulū lorū pe Pericle. Atheneniī refusară aceste cereri și primiră chemarea la resbelū care dură 27 de ani (431—404). Athena eră mai tare de cătū Sparta în flotă și în bani; dar Spartaniī erau mai tari în armata de pe uscatū, cu carea puteau strebate în țera inimicului, atunci cândū flota putea să devasteze numai malurile țerei. Lipsa de bani, Spartaniī o îndepliniră cu aurulū primitū de la Perși. Afară de aceea localitatea Spartei eră mai favorabilă pentru apărare; chiar organizațiunea ei eră totū atâtă de favorabilē rentru resbelū, pe cătū cea a Athenei eră pentru timpuri pacinice. In fine asupra Athenei ve-

ni și o calamitate fizică, pesta. Ambe părțile se bătură cu o egală bărbăția și ură reciprocă; nu lipsiaū talentele nici într'o parte nici într'alta, înse, spre nenorocireă Greciei întrege, Sparta triumfă.)

Resbelulū peloponesiacū se împarte în doue periode prin pacea lui Nicia. Mersulū seū fu următorulū :

1 Pene la pacea lui Nicia. (431—421.) Anii d'ântei ai resbelulū trecură în prădări reciproce: flota athenenă devastă malurile Peloponesulū, érá Spartaniū în fiecare anū invadaū în Atica pêne sub marii Athenei. In urmarea unū astū-feliū de resbelū, proprietarii Atheneni și locuitorii politielorū atice fură nevoiți a-și părăsi locuințele lorū și a fugi în Athena, unde se strēnsēră atâta în câtū templele deveniră case de locuință. Grămadirea poporulū produse pesta carea în timpū de două anī seceră câte-va miū de locuitori ai Athenei. Vēdēndū acéstă mortalitate și devastările inimiculū, poporulū începū a striga contra lui Pericle care fusese timpū de 16 anī idolulū poporulū. Pericle se silī a redica spiritulū cădūtū alū poporulū, dar acesta nu-lū ascultă. Numai cândū poporulū vēdū pe Pericle punēndū conuna pe fruntea mortulū seū fiū, atunci se întorse la elū și-i redādū tôte onorurile de mai 'nainte. Inse nu multū profită Pericle de ele: la 429 pesta ilū lovi și elū murī bucurosū că, în tótă viața lui, n'a făcutū pe nemine a purta doliū.

429

Intre Atheneni, nu érá nici unulū care să într'unescă tôte calitățile lui Pericle. După mórtea sa éráși se aratară în Athena partidele de mai 'nainte. Partida democratică cerea resbelulū cu Sparta. Ómenii ce compuneaū acéstă partidă mai înainte puteaū fi numiți cu dreptū cuvēntū progresiști și educători ai poporulū; acumū înse în capulū poporulū se puseră totū ómeni ambițioși, cari doriaū a pescui în apă tulbure și a căpeta însemnătate în republică prin lingușirea poporulū

și prin intrige contra rivalilor lor. Cătră această partidă aparțineau și filosofi cari dărmaseră vechele credințe poporare. In capul acestei partide, după mórtea lui Pericle, se află Cleon, unú fábăcariú avutú, a căruia merite nu stá înse numai în bani, dar și într'unú caracterú impetuosú, în cunoscința profundă a naturei poporului athenénú și în sciința de a-i plăcé. Partida conservatoriá a aristocraților avea mai puçină însemnătate; simpatísá cu Sparta, tindea la pace, și rădemându-se pe preoți, susținea religiunea vechiá și combătea noua direcțiune intelectuală. Partida acésta erá susținută de comici, cari jucaú pe atunci rolulú jurnalelorú politice de astă-đi. Ingeniosulú Aristophan, profitându de libertate luá în ridiculú și adesea batjocoriá persónele și instituțiunile partidei contrare. In capul acestei partide era Nicia cu numele de generalú, care spre finitú se perdú și pe sine și tótá flota athenéná. Elú erá egoistú ca și Cleon, înse nu avea nici energia, nici capacitatea acestuia. Tótá viața sa căutá pacea pe carea căpătându-o nu sciú a o susține. Curajosú la resbelú elú nu avea bărbăția cetățéná, se temea de poporú, și de aceea fórte rarú se arétá în adunare. Pe lângá acestea apoi erá și bigotú; credea tóte superstițiunile și presupunerile sinistre.

Acestea sunt partidele. La începutú avú influința Cleon cu partida resbelulú. Acesta, înțelegéndú că este desavantajosú a continua resbelulú după planulú conceputú de Pericle, se decise a loví Sparta în loculú celú mai bolnavú, anume a rescula Hiloții din Messena. Sparta presimți nenorocirea și trámise unú corpú de 420 Spartani pentru a închide în Pylos garnisona athenéná, înse Cleon făcú prisionierú acestú corpú. In urma acestui evenimentú resbelulú devení unú șirú de cruđimi făcute și d'intr'o parte și d'intr'alta. Cruđimea Spartei erá pre meditatá, rece și decurgea d'intr'unú calculú politicú;

crușimea Athenei deveniă din furiă. Preponderința fu în partea Athenei pêne cându faimosul rege spartanū, Brasida, făcū planulū a lovī Athena în coloniele sēle nordice de unde primiă bani. Resbelulū astū-feliū se stremută la nordū, unde Cleon fu bătutū de două orī și în fine muri în resbelū d'impreună cu Brasida.

După mórtea lui Cleon și a lui Brasida, partida păcii deveni domnitóre și la Athena și la Sparta, în urmarea căreia fu închietă o pace pe 50 de anī, numitā *pacea lui Nicia*.

2. Pene la luarea Athenei (421—404). Realitatea demonstră că pace nu putea fi întru câtū esistaū ambele republice. Pacea de 50 de anī nu ținū nici 5, și resbelulū începū cu nouē crușimi, mai cu sēmă cândū în capulū partidei poporare din Athena se puse o rudă a lui Pericle, Alcibiade, fiulū lui Clinia.

Alcibiade, după opiniunea celorū vechi, fu unū omū straordinarū în care se exprimă natura abondintă și fluturatică a unui athenenū; din nenorocire înse eră mai multū plecatū spre rău de câtū spre bine. Elū putū salva Athena, și cu tóte acestea căusă mai multū rău ei și lui, din cauza nestatorniciei caracterului seū.

Alcibiade avū de învățatorū pe Socrate. Rarū omū se póte găsi în care calitățile cele mai bune să fie insoțite cu cele mai rele, precum erau în Alcibiade. În fația lui eră ceva fórte atrăgătoriū, cu care-și supunea totū celū încunjurá. Eră frumosū la fația, puternicū la corpū, avutū, plinū de talente și educatū de amiculū și magistrulū seū Socrate; înse nu amá nimicū din aceea ce cerea o asiduitate seriósă, unū cugetū bunū seū vre o statoriciă. Aceste din urmă calități le căpătă elū de la partida tenerilorū desfrēnați, care începuse a se forma la Athena. Caracterulū seū eră atâtū de nestatornicū în câtū putea deveni orī-ce: în Athena elū fu celū mai politicosū și mai delicatū athenenū; cândū sórta

ilü aruncă în Sparta elü sciü a deveni unü aspru și severü spartanü; în Persia fu celü mai lucosü și mai molicü persü. Ca astă-đi erá guvernatorü prudente și comandante esperientü, mâine deviniá ușiorü și ștregarü. Potrivitü caracterului seü ilü stimară și Athene-nii: aci ilü amaü pre multü și eraü gata se-ı redice altare, aci ilü uriaü, esilaü și-lü condemnaü la mörte. Astü-feliü erá omulü care avü o influință decisivă asupra sörtei Athenenilorü în periodulü alü doilea alü resbelulü peloponesü.

Căpëtändü influință în republică, Alcibiade făcü planulü a cuceri Sicilia pentru a priva atâtü Sparta, câtü și pe aliații ei, de gränariulü lorü. Poporulü primü cu entusiasmu acestü planü și contrariü lui Alcibiade trebuiră să tacă. Érä începură a visa în Athena despre curerirea Carthaginei și a tuturorü malurilorü mării Mediterane, și intrebunțarä tóte miqlócele la prepararea espedițiunii. Alcibiade cu Nicia și Demosthene duserä în Sicilia o flotă numrósă și o armată alésă, flórea junimii athenene. Elü luase deja mai multe politii cândü de o-datä fu chiebatü în Athena la judecata poporului, din cauza urmätóre: chiar înainte plecării Athenenilorü în Sicilia, într'o nópte s'aü resturnatü și stricatü mai multe statue de dei ce eraü puse pe stradele Athenei. De atunci încă s'a presupusü că acesta a fostü Alciabiade care se preumblá cu mai mulți teneri corupți, dar n'a indrasnitü a-lü acusa nemine. Indatä inse ce Alcibiade s'a dusü în Sicilia, inimicii seü ilü acusarä în acéstä crimă și poporulü infuriatü ilü cerü la judecatä. Alciabiade amägi garda și fugi; atunci Athenenii ilü escomunicarä, ilü condemnarä la mörte și-ı confiscarä tótä averea. Alcibiade însciințandu-se despre acésta dise: „Voi dovedi Athenenijorü că încă träescü!“ și se duse la Sparta. Geniulü seü celü fatalü se desfășurä în tótä întregimea sa, și elü fu acela care pro-

puse Spartaniloră ună noă plană de resbelă. In loculă incursiuniloră anuale din Atica, Spantaniî ocupară o mică politioră lăngă Athena, și de aci devastaă necontentiă câmpurile de pr'impjură. In Sicilia fu trămisă o puternică armată care nimici și flota și armata athenénă condusă de fricosulă Nicia. Alcibiade făcū și mai multă: întră in relațiuni cu satrapii persi și-i invită să agiute Sparta. Posițiunea Atheneniloră deveniseră forțe tristă: nu aveauă nici flotă, nici armată, nici bani; mulți d'între aliați îi părăsiră; in cetăți se începură turburări. Partida aristocratică gândiă a nimici democrația căria se însușiă totă rēlulă; in se o mică armată athenénă ce se află in insula Samos, iritată de disordinile din republică și-aduse aminte de Alcibiade (care între acestea se certase cu Spartanii și se află in Asia Mică), îlū chiemă și-lū alese de comandante. In scurtă timpū Alcibiade purtă contra Spartaniloră optă victorii, amenință chiar Sparta, și încărcatū de prădi întră in Athena. Totă poporulă îlū intimpinară, îi dădū cunună de aură, îlū eliberă de escomunicare și-i întorse totă averea. In se acestă amóre a poporului nu dură multă timpū o singură bătaie nenorocită făcū eră-și din Alcibiade ună obiectū de ură generală și elū fu nevoitū a fugi din patriă. Elū credea a găsi asilū la satrapulă persū Pharnabaze; dar cândū se însciință că acesta corespondea cu Spartanii pentru perderea sa, se decisă a fugi; in se tărădiū: casa sa fu încunjurată de soldații satrapului și aprinsă. Alcibiade eși din flacără și se aruncă cu furiă in mijloculă soldaților, preferândū a muri ucisū de săgeți de câtū se cadă viū in mânele inimiciloră. Soldații îi tăieră capulă și-lū duseră lui Pharnabaze.

Atheneniî in se plătiră scumpū alungarea lui Alcibiade; căci Lysandru, regele Spartaniloră, „celū viclėnū ca vulpea și bravū ca leulū,” după cumū îlū caracterisază Plutarchū, sfărāmă definitivă flota athenénă lăngă riulă

Egos-Potamos, forță pe aliații Ahenei a se uni cu Sparta, încunjură Athena de pe marea și de pe uscat și o constrânse a se da în discrețiunea Spartanilor. Muri Athenei și Pireului fură dêrîmați în sunetul trimbișilor spartane, democrația fu nimicită, éra de guvernatori Athenei se puseră trei-șeci de tirani.

IV. IGEMONIA SPARTANA ȘI RESCÓLELE CONTRA EI.

Consecințele resbelului peloponesu fură funeste nu atât prin pierderea igemoniei Athenei, cât prin aceea că ea trecu la Sparta. Athena tindea a-și supune toți Grecii sub numele de igemonia; Sparta se resculă în contra-i în numele vechei libertăți grece, și după ce o bătă tindea singură la rîndul seú a-și supune toate statele grece și a introduce în ele tirania, începîndu de la Athena. Acésta tendință a ei se împlini multă mai ușor de cât a Athenei, fiind că n'avea nici un stat puternic de rivalu precum Athena o avusese pe ea. Athena pretindea domnirea Grecilor în numele noii civilizațiuni și a filosofiei, éra Sparta se resculă în numele organizațiunii și a credințelor vechi. Ea deveni cîmpul de luptă atunci cându corupțiunea strebătă chiar în propria ei organizațiune. După mărturia scriitorilor contimpurani, organizațiunea dată Spartei de Licurgu se învechise și mai se uitase în acel timp. Guvernul éra o complectă oligarchia, pentru că totă autoritatea se concentră în mânele proprietarilor foncari, din cari se alegeau eforii și toți funcționarii. Guvernul éra însemnat prin neținerea giurămintelor și a tratatelor, și prin pasiunea cătră aur, pentru care vîndu în urmă interesele Eladei.

Căderea guvernului se resimți și în moralitatea poporului. Desfrământul și ambițiunea de a domni deveniră trasul caracteristic al femeilor cătră cari trecuse cea mai mare parte din proprietăți; ele aveau mare influință asupra guvernatorilor; desfrământul lor fu cauza întroducerii lăcșului care luă în urmă proporțiunii imense și un caracter cinic. Legăturile comune fură puțin câte puțin uitate, și pe când această minoritate petrecea în ospete și desfrământări, masa poporului lipsită de orice esistență se agită spre rescôle. Inse totă această corupțiune se ascundea înaintea celor-alți prin o adâncă fățăriă și prin ținerea de formă la organizațiunea și credințele vechi. Astă-feliu eră pozițiunea Spartei când ea luă igemonia, și astă-feliu voi a face totă Grecia. Pretutindenea unde se întroduceau garnisone și tirani spartani, locul legilor eră ocupat de capriciu. Integritatea și onorabilitatea încetară de a mai fi virtuți; în locul lor se puse vinderea consciinței și a patriei. Peri și spiritul de opozițiune care distingea ore când pe Greci de Perși. Sparta fu cea întâia din statele grece carea, din ură cătră Athena, începù a se rădema pe aurul și agiutoriul satrapilor perși pentru a cutropi Grecia. Esemplul ei nu remase fôră imitatori, căci de atunci se făcù usù între Greci că, dacă cineva voia a căpata influință asupra altora seù a scăpa de influința altora, trebuia de necese a alerga la agiutoriul Perșilor seù, cel puțin, a-i atrage în favorea lor.

Nu erau inse Grecii atât de căduți pentru ca să se pôtă împaca multu timp cu domnirea Spartei. Pretutindenea unde se întâria domnirea ei se și arată o ură cumplită în contră-i. După finirea resbelului peloponesiac, fenomenul cel mai principal al istoriei grece este rescôla contra igemoniei spartane. Mișcarea se începù mai întâiu acolo unde erau mai multe suvenir

despre independința și gloria vechiă, adecă în Athena; și fiindu că ea eră pré obosită din resbelul peloponesiacu, se mulțemî numai cu propria eliberare. După aceea Beoțienii și Corinthenii, profitându de resbelul ce se născuse între Spartanii și Perșii, se resculară contra Spartei, dar nu reușiră. În fine Thebanii, cari se arătară indeferinți chiar în timpul luptei cei mari, cu Perșii pentru independința Greciei, dădură acum semnalul de luptă contra igemoniei spartane, intrară în luptă și reușiră.

1. Cei trei-zeci de tirani în Athena și rescola Athenei contra domnirii spartane. Athenenii conservară o memorie fórte tristă despre domnirea *celorî trei-zeci*, și în adevărü că ea fû fórte rea pentru că tiranii, reșemându-se pe garnisona spartană, apasau poporul fórá nici o cruțare. Acești tirani erau aleși din partida oligarchilorü carea se aratase curându după mórtea lui Pericle. În ea intrau toți ómenii desonorați din partida aristocratică, ómenii în adevér energici dar corupți până la óse. Ei deși aparțineau, după educațiune cătră generațiunea nouă care desprețuia dei poporari, totuși nu împrumutară frumósele idei morale ale acestei generațiunii, ci d'împreună cu dei desprețuia și ecitatea. Ei desprețuiau pe aristocrații pentru conservatismul lorü și amórea de pace, érá pe democrații, pentru originea lorü. Scopul lorü eră: a trăi liberi numai ei cu apăsarea celorü-alți, a nu fi genați în nimicü și a sacrifică totulü egoismulü lorü. De la ei împrumutá Alcibiade calitățile cele rele, și mulți dintre discipulii lui Socrate se corupseră moralmente în compania lorü. Celü mai credinciosü representante alü acestei partide fû Critia, celü mai severü și mai desfránatü tiranü din cei trei-zeci, și totü odată discipulü a lui Socrate. Elü propuse a nimici toți cetățenii Atheneni, afară de 3000 cari erau dedați tiranilorü, și cândü se

împotrivi la acésta unŭ altŭ tiranŭ mai moderatŭ, a-
nume Theramene, elŭ îlŭ forțâ să primescă otravă; de
atunci terorismul celŭ mai cumplitŭ domni în Athena.
Cea mai mare parte din cetățeni, privați de averi, fură
executați fără judecată séu esilați, cari, după ordona-
nanța Spartei, nu puteau fi primiți de nici unŭ statŭ greŭ.
Cu tóte acestea Theba îi primiá cu marinimiá. Unulŭ
din acești fugiți, Thrasibulŭ, cu câți-va din companioni
seși, puse mâna pe Pireŭ, și după puțină resistință Critia
fŭ ucisŭ, tiraniŭ resturnați și legile lui Solone restator-
nicite în Athena.

Alcibiade și Critia, acești doiŭ ómeni fatali pentru
Athena, aparțineau cátră ómenii de ideile noué de și
înțelegeau aceste idei pe dosŭ. Atheneniŭ contimpurani
duseră ura contra lorŭ asupra învătăturei noué și a crea-
torului ei Socrate, care prin mórtea sa trebui să plă-
tescă tiraniile nedemnilorŭ seși discipuli.

2. Socrate și învătura sa. Socrate fiulŭ sculp-
torului Sophoniscŭ, care-și sacrificá tótá viața la res-
pândirea adevérului și virtuții, fŭ unul din cei mai
mari filosofi greci. Mai ántéiŭ elŭ se ocupá cu meseria
párintelui seŭ, în urmă servi patriei ca militarŭ și ju-
decătoriŭ, érá de la etatea de 40 de ani se devotá e-
ducațiunii junimii, pentru a da patriei bunŭ cetățeni. Inse
nu avea nici scólá ca alți filosofi, nici timpŭ determinatŭ
pentru prelegeri, și nu se suŭ nici odatá pe catredra
de profesor. Elŭ fŭ înțeleptulŭ tuturorŭ timpurilorŭ,
învătă pretutindenea și la tóte ocasiunile; la preumblări,
în conversațiunii, la ospete, în armată și în adunările
poporare. Elŭ învătă că lumea este guvernată de ade-
vérul absolutŭ, că scopul vieței este cunoșcerea acestui
adevér și că elŭ se cunoșce nu prin sacrificii și ce-
remoniŭ, ci prin curățenia spiritului nemuritoriŭ. Elŭ
nu impunea nimáruŭ învătura sa, avéndŭ de scopŭ a
pune pe cetățeni să mediteze singuri, adevă sa-și dé

comptu despre ocupațiunile și convicțiunile lor. Tema principale a tuturor lețiunilor se se era: „Cercă și critică singur simțirile și ideile tale, și te vei convinge de adevărul seú minciuna lucrului în care ai cređutú orbú pêne acum.“ De aci se vede însemnătatea istorică a filosofiei sele; elú fú celú ánteiú campionú alú drepturilorú rațiuniiú și contrariulú credințelorú órbe poporare (a Mithologiei).

Socrate avú mulți discipuli din generațiunea ténérá, crescutá sub Pericle, darú inimiciú și denunțatoriú avú încă și mai mulți. Inimiciiú seí erau: 1° apêrătoriú cređinței vechie a cărorá convicțiunii le combătea; 2° acei cari aú întrebunțatú spre réu învățatura sa și se numiaú cu nedreptulú sofistiú (înțelepți). In ochiiú celorú d'ánteí, cătrá cari apărțineaú și poporulú, Socrate era unú adevêratú ereticú, care întroducea nouiú deí în loculú celorú vechi; și fiindú că religiunea era strinsú unitá cu organizațiunea statului, apoi Socrate se considerá și ca turburatoriú politicú. Inimiciiú seí ceiú mai mariú în se erau sofistiú, cari nu umbláú după adevêrú ci după popularitateú și după bani. Anunțiándú că adevêrulú absolutú nu există, și că se póte vorbi *pentru* și *contra* fie-cáruí obiectú, eiú vorbiaú astá-đi una, mâne alta, și apêraú aceea ce li plăcea. Fiindú că era de modá a ataca religiunea, mai cu sémá la teneriiú aristocrațiú, apoi sofistiú atacaú religiunea, moralitateaú și viațaú fiitóre. Se întemplaú câte o-datá că în miđloculú mulțimiiú carea aplaudá pe învățatorulú șarlatanú, se aretáú și onorabilaú figurá a lui Socrate cu ironiaú pe buze. Socrate întrá în conversațiune cu învățatoriulú, seú cu unulú din ascultatoriú, și prin miđloculú faimosuluiú seú metodú dialecticú, îi incurcaú și-í aducea a se convinge că ei se retăcescú, seú că vorbescú adevêrulú fórá a sciú pentru ce acesta este adevêrulú. Ascultatoriú se convingeauú că niciú ei, niciú învățatorulú lorú sofistú nu sciaú nimicú. Cu tóte

că Socrate îi mângăea dîcîndu că, elu este mai susu de cātu dênşii prin aceea că nu scie nimică, totu-şi se pôte uşorü înţelege ura ce trebuiaü să aibă cătră elu aceşti sofîşti şarlatani vėdiţi de elu, şi cari, după o singură întrevorbire cu Socrate, fugiaü de elu (după cum spune Xenophon) ca de o pesta. Adeptii vechimii voiaü a face ridiculü pe Socrate în ochii poporului; Aşa Aristophanü ilü puse pe scenă într'unü modü ridiculü în comedia sa *Nourü*; înse Socrate nu luă sémă la acestea. Sofîştii lucrară mai sigurü şi mai şărlătănesce; după resturnarea celorü 30 de tirani, trei sofisti în numărulü lorü şi unulü dintre fostii discipuli ai lui Socrate, ilü acusară că corumpe junimea, négă dei vechi şi introduce alţii noui. În urma acestei acuşaşuni, Socrate fû trădatü în judecata a 600 de cetăţeni, înaintea cărora elü nu voi a se apăra, ci li spuse curatü că republica în locü să-lü pedepsască arü trebui să-lü ţină d'impreună cu familia sa pe compta statului. Acésta irită mai multü pe judecătorü, şi bėtrănulü Socrate (70 de ani) fû condamnatü la mörte. Socrate beü otravă şi muri cu firma convicţiune în viaţa fitöre ca unü adevăratü filosofü şi martirü alü adevăratei séle învăţaturü. Înse furia poporului contra denunţiatorilorü, după mörtea lui Socrate, dovedesce că învăţătura lui prinsese rădăcină, şi că se pôte ucide omulü dar ideile nu. Din scóla lui Socrate eşiră faimoşii flosofi Platon şi Aristotele.

3. Resbelulü Spartanilorü cu Perşii şi resbelulü aliaşilorü contra igemoniei spartane. Prin resbelulü cu Perşii, Sparta voia să-şi întărescă mai multü igemonia, precum o întăriseră Atheneniü totü prin resbelulü cu ei. Pretestulü acestui resbelü fû următorea circumstare: la anul 400 a. Chr. domniá în Persia Artaxerxe II Mnemon, în contra căruia se resculá, din îndemnulü maica-sa, frate-seü Cyru celü Tėnėrü. Spartanii ajutară pe Cyru şi, de şi Grecii în bătaia de la

Cunaxa remaseră învingători, totuși fiindu că Cyru cădă în bătaia, ei fură nevoiți, sub comanda lui Xenophon să se retragă în patriă, în mijlocul celor mai mari greutăți. Grecii se află la 200 mile departe de patriă, de carea erau despărțiți prin marea, fără nave și fără proviziuni. Ei trebuiau să-și facă drumul prin mijlocul unor pământuri și popore necunoscute, luptându-se neconținut cu natura și cu inimici cari năvăliau neconținut asupra-li. Inse curajosul Xenophon sciă a anima pe Greci cari învinseseră toate aceste greutăți și se întorseră în patriă. Insuși Xenophon descrie istoria acestei faimoase retrageri (Anabasis), carea este considerată ca modelul de compunere istorică în anticitate.

Perșii spre resbunarea acestui agiutoru începură a strimtori politiele grece din Asia Mică; Spartani le lură sub protecțiune și declară resbelul lui Artaxerxe. Agesilas, unul din regi de atunci ai Spartei, luă comanda armatei spartane din Asia Mică. Agesilas era un bun comandant și observa cu asprime vechie datine spartane; inse sub simplitatea esteriōră ascundea totu aceași ură de dreptate și de lege, și totu același caracter egoistic de cari erau stăpâniți toți omeni de atunci ai Spartei. Bătându definitiv pe inimici lîngă Sardes, elu cuceri mai toată Asia Mică și se prepară a intra în centrul imperiului persu pentru alu nimici din tr'o singură lovitură. Inse Persia fū scapată prin ura Grecilor cătră Sparta, cră în parte prin aurul trimis de Perși în Grecia. In urma lui Agesilas se făcū o mare rescōlă: majoritatea aliaților Spartei și mai cu sēmă Thebanii și Corinthenii nemulțemiți cu ea, se resculară în contra-ı și cu ei se uniră și Atheneni. Agesilas fū nevoit a părăsi Persia și a se întorče în patriă.

Resbelul contra Spartei este cunoscutu sub numele de resbelul corintēnū, și este însemnatu prin învingerile lui Agesilas și Lisandru pe uscatu (bătălia de la

Coronea), și prin succesele athenénului Conon pe marea; și prin arătarea, pentru ântăia-și dată la Greci, a armatelor mercenare. Cu toate aceste Grecii nu reușiră a sfărâma igemonia spartană; ei mântuiră numai pe Perși, eră pentru dênșii au cauzat mai mult rău de cât bine. Spartanii se deciseră a închie pace cu Perșii; și trâmisul lor spre acestu finitu, miserabilul eforu Antalcida, închiă cu ei păcea numită cu numele seü, carea fû una din cele mai desonorătoare pentru Greci. Pir ea: 1° Grecii din Asia Mică se lăsaü în voia Perșilor; 2° se recunosea independința fie-cărui statü grecü, înse li eră opritü a se alia între sine. Prin acéstă separare Sparta eră mai tare de câtü ori care statü a parte și putea să-și țină ântăietatea, agiutată fiindü în acésta și de Perși pentru că li-a trădatü pe Grecii din Asia Mică. Cei-alti Greci nu voiră să primescă acéstă pace înjositoare, dar Sparta se îndatorî a-i face cu forța ca s'o primescă.

4. Resbelul Thebanilor pentru independința Greciei de sub igemonia Spartei. Noua igemoniă spartană, întărită prin condițiunile păcii lui Antalcida, fû mai apăsătoare de câtü cea d'ântăia, și duse la revoltă pe asuprii Greci. Prin unü șirü de violințe și prin introducerea garnisónelorü cu forța în polițiile ce nu voiaü să recunoscă pacea lui Antalcida, Spartanii provocară la resbelü pe Theba, una din polițiile puçinü însemnate pêne atunci în istoria Greciei. Ura Grecilorü contra jugului comunü, și speranțele lorü pentru renascerea Greciei se esprima în cei doi ómeni mari Pelopida și Epaminonda. Provocarea Thebei fû în următorulü chipü: După cincî anî de la finirea resbelului cu Perșii, Spartanii trâmiseră o armată în Macedonia. Trecëndü pe lângă Theba, comandantulü spartanü, după îndemnulü cător-va aristocrați thebanü, luă Theba și introduse în ea guvernulü oligarhü, care nu cedă în cruçimî celorü 30 de tiranî din Athena. Patru anî su-

portară Thebanii guvernul lor; cetățenii cei mai buni erau seú uciși seú esilați: cești din urmă aflaú asilú la Athena, precum Athenenii esilați în timpul celor 30 de tirani aflaú asilú la Theba.

Oligarchií petreceau și apesau poporul rădemându-se pe garnisóna spartană, și nu observaú că chiar sub ochii lor se pregătia unú resbunătorú în persóna modestului Epaminonda, care era în relațiuni ca unulú din esilați, amiculú seú Pelopida. Ambii fură ómenii mari ai Greciei cădênde, mai cu sémă celú ântéú. Epaminonda să trăgea dintr'o familie vechiă și aristocratică thebană. Elú era seracú și nu se lăcomi la averi chiar și atunci când avú ocaziune a o căpăta. Desprețulú seú cătră lucsú și comoditatea vieței frapă pe toți grecii; elú trebuia să șadă acasă cândú își dá mantaua la reperatú pentru că alta nu avea. Totú așa era și de integru. Elú fu unú bunú musicantú, mare oratorú, bravú militarú, și pêne la etate de 40 ani trăi retrasú ocupênduse cu filosofia. Oligarchií thebanii nu-lú observa și-lú lăsară în linisce. După caracterulú seú celú blândú elú nu voia o catastrofă sângerósă, înse era în relațiuni cu Pelopida și-i promisese a fi gata la casulú de insurecțiune. Cândú conspirațiunea fu gata, Pelopida din preună cu 400 de companioni, întră în Theba și se arătă la balulú oligarchilorú în costumú de dâñuitóre. Oligarchií desarmați fură uciși, era garnisóna spartană se închise în cetate și a doua-zi se făcú cunoscutú poporului uciderea apesătorilorú. Epaminonda și Pelopida se duseră în adunarea poporului, însoțiți de preoți, cu cununii în mâne, și chieamară poporulú la arme pentru apêrarea patriei și a ȑeilorú naționali. După aceea Pelopida forță garnisóna spartană să se îndepărteȑe de cetate. Theba se eliberă, dar Sparta amenință cu resbunare.

Din acestú timpú Epaminonda întră în cariera poli-

tică pentru apărarea patriei, decisă a muri pentru ea; înse acésta nu eră unŭ lucru ușorŭ pentru că Theba nu avea nici bani, nici armată, nici aliați. Pelopida li dădŭ de aliați pe *Jason*, tiranulŭ Thessaliei, și pe Atheneni. Epaminonda formă o armată bine disciplinată din Thebanii, supuse orașele Boetiei și medită a face o flotă. Athenenii înfricoșindu-se de desceptarea Thebanilorŭ, îndemnară pe Spartanii a închié pace, în urmarea căroră și fu convocatŭ unŭ congresŭ la Sparta, unde se duse și Epaminonda. Toți cereau independința politielorŭ grece, între cari și a celorŭ beotiene. Epaminonda ținŭ unŭ discursŭ în care după ce aretă tôte violințele Spartei de la pacea lui Antalcida încóce, cerŭ independința politielorŭ Laconiei. Agesilas evită respunsulŭ, érá Athena aretându-se indiferentă se retrase din alianța cu Theba. Theba decise a se bate singură cu Sparta, de și avea numai 6,000 de soldați, contra a 24,000 de Spartanii cari veniau asupra Thebei. Ambele armate se întâlniră lângă *Leuctra* unde geniulŭ lui Epaminonda și Pelopida triumfă asupra Spartanilorŭ: flórea junimii spartane remase pe câmpulŭ de bătaie. Epaminonda trecŭ în Pelopones, unde se uniră cu elŭ Arcadienii și nenorociții Mesenieni d'împreună cu alți aliați ai Spartei.

Timpulŭ de 500 de ani deja, Laconienii nu vėduseră inimiză pe pământulŭ lorŭ; acuma înse chiar locuitorii Spartei puteau vedé, de pe înălțimi, fumulŭ și flacăra satelorŭ arđinde d'împrejurulŭ lorŭ. Cu tôte acestea Epaminonda nu merse contra Spartei, temėndu-sa de Athenenii cari-lŭ amenințau a-lŭ închide în Pelopones; de aceea elŭ se mărgini numai în fundarea politiei Mesena ca semnŭ de independință a Masenienilorŭ și se întórse acasă. Acestŭ timpŭ fu celŭ mai frumosŭ în viața Thebei și a lui Epaminonda. Sparta érá îngiosită érá Pelopida întărise influința Thebei asupra Greciei de nordŭ și asupra Macedoniei; chiar Perșii căutaŭ ami-

ciția Thebanilor, numai Athenenii se împotrivaă; mai cu sémă din timpulă cândü Epaminonda creă o flotă thebană. Inse acéstă împotrivire din partea Athenei nu împedecă pe Epaminonda a continua resbelulü contra Spartei. Mai cu sémă este însemnată a patra expedițiune a sa în Peloponesü, cândü cucerì tótă Laconia afară de Sparta. Atunci bătrânulü Agesilas reuși a atrage pe Epaminonda în Arcadia, unde lüngă politia Mantinia urmâ o bătaie, carea puse finitü luptei sângerosă dintre Greci pentru igemoniä. Thebanii învinsera dar plätirä scumpü acéstă invigere, pentru că marele Epaminonda fü ränitü de mörte. Elü fu dusü sub cortü, unde consultându-se medicii se veđü că va murì îndată ce va scóte din rană săgéta celü strepunsese Imprejuru-i stăteaü toți amicii și-lü plängeau că móre fără copii „Nu este adevaratü, me jurü pe Jöea, respunse elü, eü lasü douë fiice: Leuctra și Mantinea.“ Cândü i se spuse că Thebanii sunt învingători și că cei mai bunì amici ai sei, cărorä li confiasse planurile séle, au căđutü în resbelü: „Acuma este timpulü a murì“, ñise elü și scóse singurü săgéta din rană. Elü fu îngropatü la loculü unde s'a începutü bătaia și deasupra morméntului redicarä Thebanii unü monumentü.

Astü-feliü muri Epaminonda, unulü din cei mai mari ömeni ai timpulü seü, care ținü optü ani de ñile sórta Greciei în mânele séle. Elü duse cu sine în morméntü nu numai gloria Thebei, dar și noua organițiune cu carea voiä a dota tótă Grecia: în loculü igemoniei unui statü asupra celorü-alte, elü voi a infința alianțe de politici independente în fie-care cercü alü Greciei: prin urmare elü combătea nu pentru igemonia Thebei, ci contra igemoniei Spartei, și în genere contra igemoniei ori căruü statü grecü. Incă mai nainte de elü murì nobilulü seü amicü Pelopida, într'unü resbelü contra tiranului Thessaliei. Cu mörtea acestorü duoi ömeni mari

se finî rolul Thebei: ea cădû éráşî în starea litargică de mai nainte, alianţa beoţiană se desfăcû şi Thebanii merseră spre a servi ca mercenari la alţii; în năuntru Thebei nu vedemû altă de acum înainte de câtû tradare, jafuri şi molatate. Posiţiunea vechilor igemoni, Sparta şi Athena nu fu mai bună. În genere, după bătălia de la Mantinea se începe o decadinţă totală a tuturor statelor grece, şi nici unul din ele nu se mai încercă a căpeta întâietatea. Acéstă încercare o făcû unû statû nou, semi-grecû, semi-barbarû, Macedonia, care fu atrasû în trebele Greciei, pentru întâia-şi dată, de Epaminonda.

ISTORIA MACEDONIEI.

I. PHILIPPU II MACEDONÉNULU.

1. Macedonia pênă la Philippû. Macedonia eră situată la nordul Greciei între Thessalia, Illyria şi Thracia. Macedonenii, ca şi Grecii, aparţineaû la marea seminţiă palasgică şi se destingeaû de Eleni nu atât prin sânge, câtû prin gradul civilisaţiunii. Chiar Grecii numindu-i barbari, conservară tradiţiunea că casa domnitore din Macedonia îşi are originea de la Eracliđi. La începutû Macedonia ocupându unû micû teritoriû eră slabă, şi avea o organisaţiune conformă cu cea descrisă de Omerû. În capul poporului se afla regele încunjuratû de consiliul nobililor; poporul se convocă în a-

450